

Завдання I етапу
Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури
2025/2026 н. р.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ І ВІДПОВІДІ

10 клас

II тур (українська література)

I. Із погляду теоретика літератури

Виконайте одне з двох завдань на вибір.

1. Коротко розкрийте поняття «реалістична література», назвіть відомі вам реалістичні твори та стисло охарактеризуйте їх актуальність сьогодні.

2. Коротко розкрийте поняття «театр корифеїв», назвіть відомих вам діячів та драматургів, що входять у нього, та стисло охарактеризуйте їх внесок у розвиток української культури.

(10 балів)

ОРІЄНТОВНА ВІДПОВІДЬ

Реалізм – літературний напрям, що характеризується правдивим і всебічним відображенням дійсності завдяки типізації життєвих явищ. Характерні ознаки реалізму:

- ✓ усебічне, конкретно-історичне, правдиве зображення типових подій і героїв у типових обставинах;
- ✓ раціоналізм;
- ✓ поєднання типового та індивідуального в характерах героїв;
- ✓ характер і вчинки героя пояснюються умовами його повсякденного життя та соціальним походженням;
- ✓ зазвичай відсутня ідеалізація характеру героя;
- ✓ конфліктність – сюжетно-композиційний спосіб формування художньої правди;
- ✓ головний конфлікт породжений соціальною несправедливістю;
- ✓ розв'язання проблем на основі загальнолюдських цінностей;
- ✓ ослаблення ліричного струменя мистецтва й надання переваги епічним жанрам;
- ✓ перевага розмовної мови в усій її стильовій розмаїтості. Марко Вовчок, І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, І. Франко, Б. Грінченко, М. Старицький, І. Карпенко-Карий та ін.

2. «Театр корифеїв»

Корифей – давньогрецьке слово, яке означає «заспівувач» або керівник хору. Сьогодні в переносному значенні «корифей» – це провідний, визначний діяч мистецтва, науки тощо. Театр корифеїв – перший український професійний театр, що своєю появою засвідчив зрілість української культури. Представники: Марко Кропивницький, Михайло Старицький, Іван Карпенко-Карий (драматурги), видатні актори Марія Заньковецька, Панас Саксаганський, Микола Садовський. Марія Заньковецька – провідна актриса театру, відома своєю емоційною та правдивою грою, яка зробила українську сцену впізнаваною й популярною.

Творцем української реалістичної соціальної драми став Іван Карпенко-Карий. Його ж називають «батьком» українських комедії («Сто тисяч», «Хазяїн») і трагедії («Сава Чалий»).

Значення для української культури:

- 1) вперше створили український професійний театр в умовах заборон української мови,
- 2) сформували український театральний репертуар, що відображав життя селян, інтелігенції та національні соціальні проблеми;
- 3) підняли престиж української культури, наблизивши її до європейських театральних традицій.

Таким чином, «театр корифеїв» став не лише мистецьким явищем, а й культурним рухом, що утвердив український театр як важливу складову національної ідентичності.

КРИТЕРІЇ

Правильне розкриття поняття – 4 бали.

Перелік функцій / різновидів – 4 бали.

Наведення прикладів – 2 бали.

II. Назвіть твір і його автора, послугуючись художніми деталями.

1. Запорожці, троянці, пекло, подорож, «гострий, як на бритві сталь» ватажок.
2. Чотири сонця, золоте слово, віщий сон, полон, кривава битва.
3. Скромна й гарна дівчина, люблячі батьки, рання смерть, коханий, чернець.
4. Дві невістки, сварки, груша, вибите око.
5. Гори, Прометей, орел, воля, сакля, загиблий друг.

За кожне правильно виконане завдання – 2 бали.

(10 балів)

ОРІЄНТОВНА ВІДПОВІДЬ

1. «Енеїда» (Іван Котляревський).

2. «Слово о полку Ігоревім» (автор невідомий).
3. «Маруся» (Григорій Квітка-Основ'яненко).
4. «Кайдашева сім'я» (Іван Нечуй-Левицький).
5. «Кавказ» (Тарас Шевченко).

III. Розкрийте суть питання

Конфлікт між козацьким і селянським світоглядом (за романом Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»)»

(10 балів)

ОРІЄНТОВНА ВІДПОВІДЬ

Роман Панаса Мирного та Івана Білика постає не лише як соціально-психологічна хроніка життя українського села ХІХ ст., а й як глибоке дослідження історичних і світоглядних зрушень, що відбулися в народній масі після занепаду козацької державності.

Козацька традиція у творі постає як уособлення волелюбності, прагнення до незалежності й честі. Вона збереглася у народній пам'яті у вигляді легенд, пісень, образу вільної людини, що не терпить поневолення. Таким був козак-січовик Мирон Гудзь.

Після ліквідації Гетьманщини та запровадження кріпацтва українське селянство було змушене адаптуватися до реалій підневільного життя. Це сформувало нову систему цінностей: покірність, орієнтація на виживання, підпорядкування соціальним і духовним авторитетам. Такий світогляд не передбачав героїзму чи свободи, а радше змирення з несправедливістю як «долею».

У центрі конфлікту – образ Чіпки Варениченка. Його бунтарський характер, жагуче прагнення правди та справедливості перегукуються з козацькою традицією. Проте реалії кріпацько-селянського буття штовхають його на шлях злочину.

«Конфлікт між козацьким і селянським світоглядом», – так визначає Олег Ільницький двоїстість натури Чіпки: «козак у ньому починається від батька; материн характер пояснює його прив'язаність до Галі і до землі».

Також даний конфлікт простежується в сюжетній лінії козака-січовика Мирона Гудзя і його внука Максима Гудзя. Зруйнування Запорізької Січі, занепад козацьких ідеалів і гетьманщини тяжко переживав Мирін Гудзь, але вже його син Іван був репрезентантом селянського світогляду: «Треба з людьми в мирі жити!»

Народження онуків вселило надію на відродження козаччини в старому Миронові. Він один із небагатьох, хто виборов волю своїм нащадкам під час закріпачення села Піски паном Польським.

Однак енергія діда трансформувалася в душі Максима Гудзя у непривабливі жарти, що призвело до того, що його віддали в солдати. «У москалях» моральне обличчя Максима стало ще гіршим.

У романі показано, як козацький бунт у душі Чіпки виявився відірваним від соціального ґрунту, що призвело до його деградації та трагедії.

КРИТЕРІЇ

логічність відповіді – 4 бали,
наведення прикладів – 4 бали,
аргументованість висновків – 2 бали.

IV. Лабораторія літературного критика

Виконайте системний аналіз художнього твору (проаналізуйте основні мотиви поезії, визначте жанрові особливості, охарактеризуйте ключові художні образи й засоби художнього вираження).

СКОВОРОДА

Піти, піти без цілі і мети...
Вбирати в себе вітер і простори,
І ліс, і лан, і небо неозоре.
Душі лише співають: «Цвіти, цвіти!»

Аж власний світ у ній почне рости,
В якому будуть теж сонця і зорі,
І тихі води, чисті і прозорі.
Прекрасний шлях ясної самоти.

Іти у сніг і вітер, в дощ і хугу
І мудрості вином розвести тугу,
Бо, може, це нам вічний заповіт,

Оті мандрівки дальні і безкраї,
І, може, іншого шляху немає,
Щоб з хаосу душі створити світ.

Юрій Клен

(20 балів)

ОРІЄНТОВНА ВІДПОВІДЬ

Основні мотиви вірша: мотив мандрівки як способу самопізнання, мотив єдності людини і природи, мотив духовного зростання, мотив самоти як шляху до істини.

(4 бали)

Жанрові особливості: сонет, філософська лірика.

(4 бали)

Ключові художні образи: епітети (*тихі води, чисті і прозорі, прекрасний шлях, ясної самоти, вічний заповіт, дальні і безкраї мандрівки*), метафори (*вбирати в себе*

вітер і простори; власний світ у ній почне рости; з хаосу душі створити світ), повтор (ніти, ніти; цвіти, цвіти), антитеза (з хаосу душі створити світ).
(6 балів)

Засоби художнього увиразнення: полісиндетон (*і ліс, і лан, і небо*), строфічна будова (чотири строфи: два катрени та два терцети, які логічно розгортають шлях від мандрівки до духовного прозріння).

(6 балів)

Метрична схема (необов'язковий елемент аналізу): (п'ятистопний ямб з пірихієм)

U_ U_ U_ UU U_

U_ U_ U_ UU U_ U

U_ U_ U_ UUU_ U

U_ UU U_ U_ U_

Усього за завдання (20 балів)

Усього з літератури – 50 балів